

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ŠKOLA:	Gymnázium Chomutov, Mostecká 3000, příspěvková organizace
AUTOR:	Mgr. Monika ŠLÉGLOVÁ
NÁZEV:	VY_32_INOVACE_06A_18 Fosfor, arsen
TEMA:	NEKOVY
ČÍSLO PROJEKTU:	CZ.1.07/1.5.00/34.0816
DATUM TVORBY:	31. 3. 2013

ANOTACE

Materiál je určen pro studenty 2. ročníku 4letých a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií, do předmětu Chemie, kapitola Nekovy.

Tento materiál slouží k výkladu učiva o fosforu, jeho modifikacích a sloučeninách a arsenu.

První část je určena jako podpora výkladu učitele. Obsahuje ilustrační obrázky a odkazy na zajímavé video modifikační přeměny fosforu a na schema Marshovy zkoušky používané k důkazu otravy arsenikem. Žáci mohou tuto část použít jako podklad pro zápis do sešitu.

Druhá část materiálu obsahuje rozšiřující otázku na pojem fosforescence (odpověď mají žáci vyhledat) a dále kontrolní otázky, které navazují na probrané učivo. Odpovědi mohou žáci doplňovat do sešitu, nebo do promítaného zadání na tabuli fixem, nebo pomocí světelného pera na interaktivní tabuli.

Tuto část lze použít po vytištění také jako samostatný test nebo pracovní list.

Správné odpovědi jsou připojeny na konci materiálu, se zadáním jsou propojeny hypertextovým odkazem.

Všechny hypertextové odkazy jsou platné ke dni vytvoření díla.

Materiál je určen pro interaktivní výuku.

p³ prvky - V. A skupina

FOSFOR – P

1. Výskyt

Volný se nevyskytuje

Vázaný: **apatity** (minerály na bázi fosforečnanů)
biogenní prvek (kosti, zuby, DNA, RNA)

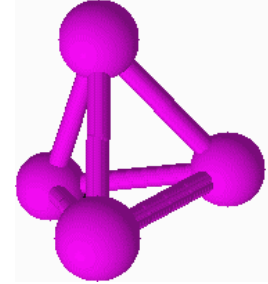
2. Vlastnosti

- Pevná, látka, nekov
- 3 krystalové modifikace
  - **Bílý fosfor** – P₄ (čtyřstěn),

Obrázek 2

- nejreaktivnější, nestálý, samozápalný (uchovává se pod vodou), **prudce jedovatý**,
- Měkký, nerozpustný ve vodě, rozpustný v sirouhlíku a benzenu
- **páry fosforeskují** (pomalá oxidace)
- **využití:** samozápalné bomby, jed na krysy

Obrázek 1

- **Červený fosfor** – vzniká zahřátím bílého (270°C) bez přístupu vzduchu
  - Amorfní, stálý, **nejedovatý**, fialovočervený prášek
  - nereaktivní, nesvětélkuje, nerozpustný ve vodě ani organických rozpouštědlech
  - **využití:** výroba zápalek
    - škrtátko – červený P + MnO₂ + skelný prach
    - hlavička – Sb₂S₃ + KClO₃

Obrázek 3

video: [modifikační přeměny fosforu](#)

- **Černý fosfor** (kovový) – vzniká zahřátím bílého fosforu (380°C) + Hg
  - **vrstevnatá polymerní struktura, připomínající grafit**
  - nejméně reaktivní, tepelně i elektricky vodivý
  - nerozpustný ve vodě a v rozpouštědlech, **nejedovatý**

Obrázek 4

3. Výroba fosforu:

- redukce fosforečnanů pískem a koksem v elektrické peci

4. Sloučeniny

A. Bezokyslíkaté

- PH_3 - fosfan jedovatý, zápachající
- **Fosfidy**: kov + fosfor: Ca_3P_2 , Zn_3P_2 , AlP

B. Kyslíkaté

• Oxidy

P_4O_6 – dimerní, při spalování P_4 při nedostatku kyslíku

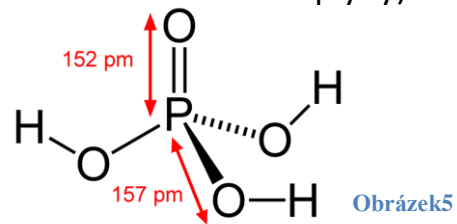
P_4O_{10} – dimerní, z P_4 , dostatek kyslíku

Pevná bílá látka, **silně hygroskopická** (= váže vodní páry => vysušuje plyny)

• Kyseliny

H_3PO_4

- nemá oxidační vlastnosti
- středně silná, bezbarvá krystalická látka
- **většinu kovů nerozpouští**, protože se ve zředěné kyselině fosforečné vytváří na jejich povrchu vrstva nerozpustných fosforečnanů => ochrana kovů před korozi
- **využití - potravinářství**: okyselování nápojů, konzervant (coca cola), E338

• Soli od H_3PO_4

- 3 řady solí: $(\text{H}_2\text{PO}_4)^-$, $(\text{HPO}_4)^{-2}$, $(\text{PO}_4)^{-3}$
- **Ve vodě rozpustné**: $(\text{H}_2\text{PO}_4)^-$ s prvky I. A a II. A
 $(\text{HPO}_4)^{-2}$ a $(\text{PO}_4)^{-3}$ s prvky I.A a s NH_4^+
ostatní nerozpustné
- **Využití**:
  - **fosforečnany** – v potravinách, změkčovadla vody, při výrobě léčiv
  - **průmyslová hnojiva** - $\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$ – ve vodě nerozpustný, působením H_2SO_4 se převádí na $\text{Ca}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2 + \text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ => **superfosfát**

ARSEN – As

- v přírodě vázaný v minerálech, známý od 13. st
- 4 alotropické modifikace, polokov
- As_4O_6 – **arzenik, otrušík, utrejch**
bílá, krystalická látka, bez chuti a zápachu, rozpustná ve vodě
prudký jed, nedokazatelný až do 1. pol. 19. st., kdy byla vyvinuta **Marshova zkouška** ([schema a popis](#))

Zajímavost: Od fosforu je nepřímo odvozen pojem **fosforescence**, zjistěte v literatuře nebo na internetu, co tento pojem znamená.

odpověď

KONTROLNÍ OTÁZKY:

1) Oxidační číslo fosforu v P_4 je:

- a) IV   b) -I   c) 0   d) -IV

2) Fosfor nemá ve svých sloučeninách oxidační číslo:

- a) IV   b) -III   c) III   d) V

3) Nejreaktivnější modifikace fosforu je:

- a) černá   b) červená
c) bílá   d) všechny jsou stejně reaktivní

4) $Ca_3(PO_4)_2$ je:

- a) ve vodě nerozpustný   b) ve vodě rozpustný
c) součástí dusíkatých hnojiv   d) složka superfosfátů

5) Která forma fosforu vede elektrický proud?

6) Která forma fosforu je jedovatá?

7) Z jakého minerálu se vyrábí fosfor?

8) Která forma fosforu se nachází na škrátku zápalek?

9) Reakcí $P_4O_{10} + 6H_2O$ vzniká kyselina:

- a) fosforitá   b) trihydrogenfosforitá
c) fosforečná   d) trihydrogenfosforečná

10) Vyberte správné tvrzení: Ve vodě jsou:

- a) všechny fosforečnany rozpustné
b) dihydrogenfosforečnany s^2 prvků rozpustné
c) dihydrogenfosforečnany s^1 prvků nerozpustné
d) fosforečnany s^1 prvků nerozpustné

ŘEŠENÍ

FLUORESCENCE A FOSFORESCENCE

Jde o dva typy **luminiscence** (záření látek z excitovaných elektronů)
fluorescence se vyznačuje **velmi krátkou dobou dosvitu** (cca 10^{-8} s)
fosforescence má **delší dobu dosvitu** ([zpět na kontrolní otázky](#))

ŘEŠENÍ KONTROLNÍCH OTÁZEK

- 1) Oxidační číslo fosforu v P_4 je:
a) IV   b) -I   **c) 0**   d) -IV
- 2) Fosfor nemá ve svých sloučeninách oxidační číslo:
a) IV   b) -III   c) III   d) V
- 3) Nejreaktivnější modifikace fosforu je:
a) černá   b) červená
c) bílá   d) všechny jsou stejně reaktivní
- 4) $Ca_3(PO_4)_2$ je:
a) ve vodě nerozpustný   b) ve vodě rozpustný
c) součástí dusíkatých hnojiv   d) složka superfosfátů
- 5) Která forma fosforu vede elektrický proud?
černá
- 6) Která forma fosforu je jedovatá?
bílá
- 7) Z jakého minerálu se vyrábí fosfor?
z apatitu
- 8) Která forma fosforu se nachází na škrátku zápalek?
červená
- 9) Reakcí $P_4O_{10} + 6H_2O$ vzniká kyselina:
a) fosforitá   b) trihydrogenfosforitá
c) fosforečná   **d) trihydrogenfosforečná**
- 10) Vyberte správné tvrzení: Ve vodě jsou:
a) všechny fosforečnany rozpustné
b) dihydrogenfosforečnany s² prvků rozpustné
c) dihydrogenfosforečnany s¹ prvků nerozpustné
d) fosforečnany s¹ prvků nerozpustné

[ZPĚT NA ZADÁNÍ](#)

CITACE:

Archiv autora

VACÍK, Jiří a kol. *Přehled středoškolské chemie*. Praha: SPN, 1996, ISBN 80-85937-08-5.

Obr. 1.: MANGL, Ondřej. *Wikipedia* [online]. [cit. 31.3.2013]. Dostupný na WWW:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:B%C3%AD%C3%BD_fosfor.gif

Obr. 2.: BXXD. *Wikipedia* [online]. [cit. 31.3.2013]. Dostupný na WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:PhosphComby.jpg>

Obr. 3.: TOMIAHNDORF. *Wikipedia* [online]. [cit. 31.3.2013]. Dostupný na WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:PhosphComby.jpg>

Obr. 4.: KRIMBACHER, Peter. *Wikipedia* [online]. [cit. 31.3.2013]. Dostupný na WWW:

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Phosphor-rot-violett.jpg>

Obr. 5.: BENJAH-BMM27. *Wikipedia* [online]. [cit. 31.3.2013]. Dostupný na WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Phosphoric-acid-2D-dimensions.png>